

УДК 371. 134 : 81'243

Юлія Задунайська

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови початкової школи, проаналізовано зміст понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність учителя» та структурні складові професійної компетентності вчителя, виокремлено професійні якості та чинники формування професійної компетентності вчителя іноземної мови початкової школи.

Ключові слова: *компетенція, компетентність, професійна компетентність, професійна компетентність учителя, професійна компетентність учителя іноземної мови початкової школи.*

На сучасному етапі, в умовах інтеграції України у європейські та світові економічні, політичні й культурно-освітні структури, невпинної глобалізації всіх сфер суспільства, його демократизації й гуманізації, інноваційного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, суспільство потребує фахівців, які не лише компетентні у своїй професії, але й здатні дати адекватну відповідь викликам сьогодення. Одним із завдань сучасної вищої школи є підготовка компетентного, конкурентноспроможного фахівця, здатного успішно розв'язувати проблемні завдання, гнучко й нестандартно мислити, вміти пристосовуватись до швидких змін умов життя у полікультурному середовищі, «бути готовим змінюватися та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, користуватись інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися протягом життя» [2, с. 51]. Згідно з Національною стратегією розвитку освіти метою вищої педагогічної освіти в Україні є «підготовка та виховання педагогічних кадрів, здатних працювати на засадах інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу, дитиноцентризму, власного творчого безперервного професійного зростання» [4, с. 374]. Зміна сучасної освітньої парадигми зумовлює і зміни у підходах до професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи, зокрема потребує перегляду пріоритетів, що лежать в основі змісту викладання теоретичних та практичних дисциплін.

Проблему компетентнісного підходу в освіті, як важливого чинника забезпечення якісної професійної підготовки фахівців, розглядали: А. М. Богуш, Н. М. Бібік, І. А. Зязюн, М. П. Васильєва, О. І. Ляшенко, Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєва, О. І. Пометун, О. В. Хуторської та ін.

Проблему формування професійної компетентності педагога, її сутність та структурні складові досліджували: А. М. Богуш, В. І. Боднар, Л. Ф. Ващенко, Т. В. Добудько, І. А. Зязюн, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, В. О. Сластьонін та ін. Проблемам формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови присвячено науково-педагогічні дослідження В. В. Баркасі, О. І. Вишневського, О. В. Котенко, С. Ю. Ніколаєвої. Проте у вітчизняній педагогіці відсутні системні дослідження проблеми формування професійної компетентності вчителя іноземної мови початкової школи.

Мета статті – розкрити зміст понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність учителя», визначити складові структури професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи та дослідити особливості її формування.

У педагогічній науці широко використовують два поняття: компетентність і компетенція, проте досі не існує єдиного підходу щодо визначення змісту даних термінів. Поняття «компетентність» визначають як похідне від «компетенції», оскільки воно вказує на суб'єкта як носія компетенції. Компетентність, на відміну від компетенції, передбачає не лише наявність відповідних знань та навичок, але й здатність до їх творчого використання. За визначенням С. Д. Рудишин, компетенція – це процедурне вміння (як робити?), а не знання (що робити?). Ядром компетенції є сукупність способів діяльності. Компетентність, на думку дослідника, – це сукупність компетенцій; наявність знань і досвіду, потрібних для ефективної діяльності в конкретній предметній галузі; особиста здатність фахівця виконувати певний клас професійних завдань [7, с. 71]. На думку О. В. Хуторського, компетенція – це сукупність особистісних якостей людини (знань, умінь, навичок, способів діяльності), пов'язаних із відповідним колом предметів і процесів, потрібних для продуктивної дії, а компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, що містить особистісне ставлення до предмета її діяльності [9, с. 58–64].

Згідно з міжнародним департаментом стандартів для навчання, досягнення та освіти (*International Board of Standards for Training, Performance and Instruction – IBSTPI*) поняття «компетентність» визначається як набір знань, умінь і навичок, що дають можливість особистості ефективно діяти або виконувати певні функції для досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності.

Н. Б. Іванцова визначає термін «компетентність» як рівень поінформованості фахівця в своїй професійній діяльності, результат професійного досвіду, такий наслідок його накопичення протягом професійного життя та діяльності, який забезпечує глибоке знання своєї справи, змісту роботи, що виконується, способів та засобів досягнення цілей, здатність правильно оцінювати професійну ситуацію, що склалася, і

приймати у зв'язку з цим потрібне рішення [8, с. 17].

Н. Г. Ничкало зазначає, що компетентність охоплює не лише професійні знання, навички і досвід у спеціальності, але і ставлення до справи, визначені (позитивні) схильності, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати знання, уміння та особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці у конкретній робочій ситуації [3, с. 96].

Таким чином, компетентність є фундаментом професійної майстерності, яка формується в процесі конкретної діяльності. Компетентність – це також здатність суб'єкта приймати конкретні рішення у певній галузі діяльності і нести відповідальність за їхні наслідки.

Головним показником рівня кваліфікації будь-якого сучасного фахівця, зокрема вчителя, є його професійна компетентність. Існують різні підходи до визначення суті та структури професійної компетентності.

Як зазначає Н. Г. Ничкало, пріоритетним завданням професійного навчання на сучасному етапі є підготовка «кваліфікованих, конкурентно-спроможних кадрів із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок і мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу і ринковим відносинам в економіці, виховання соціально активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей, національної свідомості» [6, с. 11].

Професійну компетентність визначають як професійну підготовку (теоретичну і практичну) і здатність фахівця виконувати певні завдання та обов'язки, як критерій відповідності фахівця вимогам професійної діяльності, а також як найвищий рівень професійної майстерності, що надає можливості досягати високих результатів у певній професійній діяльності.

Професійна компетентність учителя, за визначенням Г. Л. Рурик, – це інтегративне особистісне утворення на засадах теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей та досвіду, що зумовлюють готовність учителя до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації [8, с. 348].

Професійна підготовка майбутніх педагогів є спрямованою, організованою, планомірною, змістовною й динамічною системою діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу у вищому педагогічному закладі, мета якої – формування в майбутніх педагогів усіх видів компетентності, необхідних для успішної професійної діяльності [1, с. 67].

У структурі професійної компетентності фахівця виділяють аналітичний, проектувальний, інформаційний, організаторський та комунікативний компоненти.

Н. Б. Іванцова визначає наступні компоненти професійної компетентності майбутнього вчителя: знання (логічна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості), вміння (психічні утворення, які полягають у засвоєнні людиною способів і навиків

діяльності), навички (дії, сформовані в процесі повторення і доведені до автоматизму), професійна позиція (система сформованих установок і орієнтацій, відношення і оцінок внутрішнього і навколишнього досвіду, реальності і перспектив, а також домагань, які визначають характер дій, поведінки) [8, с. 20–21].

На думку С. І. Якименко та П. В. Якименко, структура професійної компетентності педагога включає наступні компоненти: змістовний (знання теоретичних і методологічних основ предметної галузі освіти, психолого-педагогічних основ сучасної освіти та вимог, що пред'являються до сучасного вчителя), технологічний (методичні, проектувальні, комунікативні, конструктивні, креативні, оцінні, інформаційні вміння), особистий (ціннісне ставлення до професії, подій і людей, готовність до прояву особистої ініціативи і подальшого професійного росту) [8, с. 29].

Компетентність як складова фахової підготовки майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи полягає у формуванні професійних теоретичних і практичних навичок і вмінь, мотивів діяльності, особистісних якостей, наявності досвіду професійної діяльності, умінні творчо мислити, в розвитку творчого потенціалу, ціннісних орієнтацій, які дозволяють самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу.

Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи здійснюється через зміст освіти і являє собою процес оволодіння стійкими, інтегрованими, системними знаннями з педагогіки, психології, методики навчання іноземної мови, уміннями застосовувати їх у нових нестандартних ситуаціях, розвиток особистісних якостей і властивостей, що забезпечить особистості здатність до продуктивної професійної діяльності.

Сучасна парадигма шкільної іншомовної освіти орієнтована на таку організацію навчання, яка забезпечує комунікативно-діяльнісний характер процесу оволодіння іноземною мовою в інтеграції з міжкультурним спрямуванням його змісту. Відповідно, головна мета навчання іноземної мови на початковому етапі полягає у формуванні в учнів основ комунікативної компетенції – базових умінь і навичок здійснювати спілкування в усній і письмовій формі у межах сфер і тематики, визначених програмою для даного ступеня, дотримуючись традицій і норм, прийнятих у країні, мова якої вивчається, а також передбачає виховання і освіту засобами іноземної мови. Початковий етап у вивченні іноземної мови дозволяє закласти основи комунікативної компетенції, необхідні і достатні для їх подальшого розвитку й удосконалення в процесі вивчення даного предмета.

Аналізуючи методичний компонент кваліфікаційної характеристики вчителя іноземної мови, С. Ю. Ніколаєва визначає перелік основних вимог до його теоретичної та практичної підготовки. В результаті теоретичної підготовки сучасний учитель іноземної мови (і початкової школи зокрема)

повинен знати і розуміти основи теорії формування комунікативної компетенції учнів, яка являє собою сукупність певних компетенцій, а саме: мовленнєвої, мовної (лінгвістичної), соціокультурної, соціолінгвістичної, навчальної, стратегічної, дискурсивної. У практичному плані вчитель іноземної мови повинен уміти реалізовувати різноманітні функції, а саме: комунікативно-навчальну, виховну, розвиваючу, освітню, гностичну, конструктивно-планувальну та організаторську [5, с. 13–14].

Процес формування професійної компетентності вчителя іноземної мови початкової школи повинен базуватись на принципах гуманізації, єдності загальнолюдських і національних цінностей, дитиноцентризму, демократизації, інноваційності, науковості і системності, безперервності і наступності, інтеграції, якості, діалогізації, усвідомленості, самостійності й активності особистості. В сукупності та взаємодії дані принципи орієнтують майбутніх учителів іноземної мови початкової школи на самостійний незалежний вибір стилю своєї професійної діяльності, а також безперервний розвиток професійних і особистісних якостей.

Формування професійної компетентності вчителя іноземної мови початкової школи є результатом розвитку професійних якостей особистості (пам'яті, логічного мислення, рефлексії, організованості, акуратності і пунктуальності, емоційної стійкості, уваги, допитливості, рішучості, комунікабельності) та певних етичних якостей (толерантності, тактовності, доброти, справедливості, віри у здібності учня, терпіння, доброзичливості, контактності, прагнення до ділового співробітництва, готовності враховувати кращий досвід). Розвиток етичних і професійних якостей у поєднанні зі стійкою системою моральних цінностей є основою формування професійної компетентності. Професійна компетентність охоплює не лише базові знання, вміння і навички, а й ціннісні орієнтації, мотиви діяльності фахівця, розуміння себе та навколишнього світу, взаєностосунки з людьми, здатність до розвитку свого творчого потенціалу та самовдосконалення. У результаті майбутній учитель, володіючи творчою та інтелектуальною індивідуальністю, високим рівнем культури, моральними та етичними нормами, стає компетентним фахівцем, здатним до самовдосконалення.

Значний вплив на формування професійної компетентності має належний відбір змісту навчального матеріалу для самостійного опрацювання студентами та організація їхньої самостійної позааудиторної навчально-пізнавальної роботи, мета якої – забезпечення, закріплення та поглиблене засвоєння нових знань, здобутих під час аудиторної роботи.

Сучасне суспільство потребує фахівців з високим рівнем професіоналізму, духовності, культури й гуманістичними світоглядними позиціями, здатного навчатись протягом життя. У процесі формування професійної компетентності майбутнього фахівця необхідно акцентувати увагу на стимулюванні професійного самовиховання, розвитку його

ініціативи та самостійності, відповідальності за результати навчання, формуванні професійної майстерності й особистісного стилю навчально-виховної діяльності з урахуванням індивідуальності студента та рівня його підготовки, що дозволить зменшити труднощі у навчанні і створить додаткові перспективи для реалізації здібностей. Реалізація індивідуальних здібностей студента, надання йому можливості досягти високого рівня професіоналізму є основою підготовки сучасного фахівця.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови початкової школи повинно будуватись на основі комплексного підходу до використання методів, засобів і форм навчання та індивідуального підходу до формування готовності до професійної діяльності в галузі початкової освіти відповідно до можливостей, здібностей та навчальних досягнень кожного студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва М. П. Культурологічний підхід до процесу професійної підготовки майбутнього педагога / М. П. Васильєва // Педагогіка і психологія творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – Вип. 47. – Запоріжжя, 2007. – С. 67.
2. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості / О. В. Глузман // Педагогіка і психологія : Вісник НАПН України. – 2009. – № 2 (63). – С. 51–60.
3. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 396 с.
4. Матеріали III Всеукраїнського з'їзду працівників освіти. – К. : Чернівці : Букрест, 2011. – 400 с.
5. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник для студентів вищих навч. закл. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
6. Ничкало Н. Г. Професійно-технічній освіті – державну підтримку та науково-педагогічне забезпечення / Н. Г. Ничкало // Нові технології навчання: наук.-метод. збірник. Вип. 15. – К. : ІСДО, 1995. – С. 11.
7. Рудишин С. Д. Системний підхід до вищої освіти в Україні: освіченість, компетентність, національні цінності / С. Д. Рудишин // Педагогіка і психологія : Вісник НАПН України. – 2013. – № 3 (80). – С. 69–75.
8. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу : науковий посібник / під заг. ред. проф. С. І. Якименко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 464 с.
9. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.